

Aktualna vprašanja delovanja zvez kulturnih društev v Sloveniji v luči povezovanja in delovanja nevladne mreže.

Uvod

Za ljubiteljsko kulturno dejavnost v Sloveniji spoznanje, da je eden od temeljev njenega nadaljnjega razvoja povezovanje in usklajeno delovanje kulturnih društev, ni novo. Največja moč slovenske kulture še zmerom izhaja iz izjemne množičnosti in ustvarjalne sposobnosti širokega, med seboj že v samih začetkih povezanega kroga ljudi, ki delujejo v njej. Zgodovina naše društvene kulture je pomemben del zgodovine kulture in države nasploh, preko kulturnega gibanja smo se tudi razvili v nacijo. Na tej osnovi je ljubiteljsko kulturno dejavnost kot integralni in enakopravni del sprejela javna (kulturna) politika na lokalni in na državni ravni. Njena povezanost v relativno stabilno in enakomerno gosto kulturno mrežo je tudi danes zgledna. Iz nje izhaja relativno dobra (kapilarna) pokritost države z kulturnimi dobrinami, imanentna ji je visoka stopnja demokratičnosti in odprtosti, ki omogoča kot eno državljskih pravic tudi neposredno aktivno participacijo vsakemu državljanu, ki želi ustvarjati v kulturi in umetnosti, ne da bi to opravljal kot poklic.

Da bi se ti za slovensko kulturo ugodni trendi nadaljevali, je potrebno vzdrževati in krepiti nadaljnji obstoj dobro razvejane in stabilno delujoče mrežo kulturnih društev. Če se velika večina dejavnosti v njej opravlja na nepoklicen, spontan in v materialnem pogledu brezplačen način, pa je obenem jasno, da mora ta izjemno širok okvir izvajanja kulturnih dejavnosti imeti tudi dobro organiziran in strokovno usposobljen podporni sistem. Organiziranost tega sistema pri nas je v tem trenutku dvojna: po eni strani samoregulatorno delovanje zvez kulturnih društev, ki je sicer skladno z nevladno naravo ljubiteljske kulture, a jih obstoječa zakonodaja ne prepoznava kot subjekte, ki bi se formalno kakorkoli razlikovali od drugih kulturnih društev, po drugi strani pa Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, ki ga je država z zakonom ustanovila (predvsem) za potrebe izvajanja nacionalnega kulturnega programa na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti, pa tudi nekatere druge naloge (2. člen zakona o JSKD: Sklad opravlja strokovne in razvojne naloge v zvezi s spodbujanjem ljubiteljske kulturne dejavnosti in kulturne ustvarjalnosti na celotnem slovenskem etničnem prostoru). Skladu je z zakonom naložena tudi pomembna naloga pri vzdrževanju in krepitvi povezav in usklajenega delovanja mreže kulturnih društev in posameznih društev nasploh (4. člen: - zagotavlja strokovno-organizacijsko podporo ljubiteljskim kulturnim društvom in njihovim zvezam, skupinam in posameznikom pri izvajanju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti), ki jo štejemo za eno njegovih najpomembnejših.

V predsedstvu ZKD Slovenije smo vprašanju mrežnega povezovanja kulturnih društev in njenemu usklajenemu delovanju vselej namenjali daleč največ pozornosti. Lahko rečemo, da je to tudi poglobitveni smoter obstoja ZKD Slovenije kot krovne organizacije slovenskih ljubiteljskih kulturnih društev; večina drugih nalog, ki jih je nekdanje opravljala predhodnica ZKD, Zveza kulturnih organizacij Slovenije (ZKOS) je namreč prešla na javni sklad. Skupaj s centralno strokovno službo ter službami nekdanjih občinskih ZKO, ki so nekdanje iz lokalnih skupnosti črpala tudi finančne vire za svoj obstoj. Razumljivo je, da se je s tem bistveno spremenila vloga zvez, ki so z izgubo skorajda vse prejšnje operative postale (ali naj bi postale) predvsem predstavniki izvirnega glasu kulturnih društev, zagovornice njihovih interesov v razmerjih do oblastvenih in paraoblastvenih organov (tudi JSKD) in zagotovilo nevladne narave celotnega področja, bistvene za to obliko kulturnega delovanja.

Analiza delovanja občinskih, mestnih in področnih zvez kulturnih društev naj bi torej dala predvsem odgovor, v kakšni meri so zveze sposobne ustrezno izvrševati to svojo temeljno povezovalno vlogo. Prepričani smo namreč, da bi brez ustrezno organizirane kohezivne sile, ki spontano drži skupaj področje ljubiteljske kulture, lahko zelo hitro prišlo do nevarnega nazadovanja in razdrobitve ljubiteljskega kulturnega dela. Znaki tega se tudi danes kažejo v vse bolj brezbržnem odnosu nekaterih lokalnih skupnosti do tega področja, posledica česar je drastično zmanjšanje finančnih osnov za delovanje kulturnih društev, še bolj pa njihovo potiskanje na margino družbenega življenja. Vse to je v ostrem nasprotju z razvojno vizijo države, ki se sicer tako rada utemeljuje na kulturi.

ZKD Slovenije je zato ob koncu leta poslal vsem svojim članicam vprašalnik, s katerim je želela dobiti vpogled v bistvene elemente dela, ki jih opravljajo, predvsem pa katalogizirati največje odprte probleme in težave, ki jih doživljajo pri svojem delu. Vse to bo služilo kot osnova za iskanje rešitev za odprta vprašanja, ki jih ni več mogoče odlagati.

I. **Analiza odgovorov na vprašalnik o delovanju članic**

Izpolnjen vprašalnik, ki je bil poslan na naslove članic ZKD Slovenije dne 13. novembra 2017, je v roku oddalo 18 zvez od 59 članic zvez kulturnih društev in področnih zvez. Vendar je potrebno opozoriti na dejstvo, da sta dve zvezi sicer oddali vprašalnik, vendar odgovorov praktično ne podajata, saj obstajata le še na papirju, ena zveza pa bo zaradi časovne stiske vprašalnik oddala po novem letu. V marcu smo dobili odgovor še od ene zveze. Tako lahko povzamemo, da je relevantne odgovore poslalo 20 zvez.

Povzetek odgovorov:

Število zaposlenih (za nedoločen čas) na zvezi : (20 odgovorov)

Na 14-ih zvezah ni zaposlenih, na eni je 5 zaposlenih zaradi občinskega projekta, na eni zvezi pa 4 preko zaposlitvenih programov – javna dela ipd., ter na štirih zvezah po 1 zaposlena oseba.

ZKD občin Kungota, Pesnica, Šentilj (1)

ZKD Ptuj (1)

ZKD Grosuplje (1)

Zveza slovenskih godb (1)

ZKD Lendava (4) – za določen čas, preko zaposlitvenih portalov

ZKD Piran (5) – zveza ima v upravljanju Kulturno središče z multimedijским muzejem

Število zaposlenih (na JSKD-ju, pa tudi v drugih podjetjih, organizacijah), ki opravljajo delo za zvezo: skupaj 20 zaposlenih, večinoma preko JSKD, (od tega 5 na JSKD Maribor ter 9 za ZPZP).

Število honorarnih sodelavcev (zadnji dve leti), ki so opravljali delo za ZKD:

Skupaj 3 honorarni sodelavci

Ali se kadrovske možnosti povečujejo, zmanjšujejo ali ostajajo enake (upoštevajte obdobje zadnjih 5 let)?

10 zvez – enake, 3- zmanjšujejo, 1- povečujejo, 4 – brez odgovora

Število samostojnih projektov (na leto):

6 zvez nima samostojnih projektov, 1 ima 1 na vsake 4 leta, 4 zveze po 2 samostojna projekta, 2 zvezi 4 projekte, 2 zvezi 5 projektov, po 1 zveza 6 in 7 projektov, 1 zveza (Grosuplje) 15 samostojnih projektov, 1 zveza 19 (ZKD Lendava) in 1 kar 80 (ZKD Piran)

Število koprodukcij (na leto):

8 zvez nima koprodukcij, po 2 zveza 2 in 3, 2 zvezi 5 koprodukcij, po 1 zveza 8, 10, 12, 33, 80, 120 koprodukcij.

Akrivnosti in njihova dinamika

Na katerem področju gre zvezi dobro/odlično?

Plasiranje folklornih skupin na mednarodne festivale, včlanjevanje v zvezo, organizacija projektov, TLK, komunikacija, informiranje in povezovanje društev, sodelovanje z JSKD, sodelovanje z društvi, ustvarjalne delavnice za osnovnošolce, povezovanje društev z ostalimi kulturnimi in turističnimi inštitucijami v občini; brezplačni seminarji na področju računovodstva;

Kje/s čim/s kom imate v zvezi največje težave?

Finančne, prostorske, kadrovske, vzdrževanje statusa društva v javnem interesu; prostorske, z lastnico objektov, s katero zveza upravlja, z motivacijo društev za poročilo v kroniko svojega delovanja, upadanje števila vabil na mednarodne festivale, sodelovanje z JSKD, težave pri zbiranju sponzorskih sredstev;

Ali ste v letu 2017 imeli dovolj finančnih sredstev za predvideno realizacijo aktivnosti?

8 zvez ni imelo dovolj finančnih sredstev, 8 pa jih je imelo

Ali se obseg aktivnosti zmanjšuje ali povečuje (upoštevajte obdobje zadnjih 5 let)?

V 3-eh zvezah se aktivnosti zmanjšujejo, pri 5-ih ostajajo enake, pri 8-ih pa se povečujejo. 1 zveza poroča o velikem upadu dejavnosti med leti 2014- 16, zdaj pa se obseg postopoma povečuje.

Ali se višina finančnih sredstev zmanjšuje, povečuje ali ostaja približno enaka (upoštevajte obdobje zadnjih 5 let)?

V 7-ih zvezah se sredstva zmanjšujejo (v eni celo za polovico), prav tako v 6-ih ostajajo enaka, v 4-ih pa beležijo dvig sredstev.

Ocenite, v kakšni kondiciji (kadrovske, finančno, aktivnosti) je bila zveza pred 10-imi leti? Kaj vse se je spremenilo do danes?

Najpogostejši odgovori: upadlo je št. kulturnih projektov, finance, zmanjšalo se je št. zaposlenih, ni več sponzorjev; potrebne je več pomoči društvom zaradi zapletene birokracije – bilance, prijava na razpise, poročila, Sazas; zveza je imela prostore, razpolagala je z denarjem za kulturne programe in delovanje društev; danes je veliko boljše kot pred 10-imi leti tako finančno kot kadrovske (le 1 zveza); občina nas odrija na stranski tir; delo zveze je prevzela OI JSKD ter javni zavod za kulturo in šport v občini; pri 4-ih zvezah ostaja stanje nespremenjeno.

Ali so člani izvršnih teles zveze dovolj motivirani za opravljanje svoje funkcije/ali so dovolj aktivni/ali se v večini odzivajo na vabila na seje, sestanke?

Večin zvez je odgovorila pritrdilno, ena zveza bi potrebovala bi več sredstev za terensko delo, ena pa pravi da se odzivajo na seje, vendar niso pobudniki aktivnosti zaradi preveč dela v matičnih društvih.

Ali imate dovolj kadrovskih zmogljivosti za opravljanje vseh nalog, ki ste si jih zadali v zadnjih dveh letih? Opišite zakaj da in zakaj ne!

Večina jih je odgovorila pritrdilno, drugi odgovori: imamo premalo dobro usposobljenih ljudi; potrebovali bi zunanjega sodelavca, ki pa ga ne moremo plačati.

Katere aktivnosti bi si še posebej želeli izvajati, če bi za to pridobili dovolj finančnih sredstev? (lahko navedete konkretne projekte)

Več podpornih aktivnosti – plačilo kotizacij za strokovna izobraževanja, izobraževanja na področju računovodstva, pomoč društvom pri nakupu opreme – pisarniške, računalniške, kostumi, instrumenti ..., seminarji za mentorje kulturnih skupin, ker so vsi plačljivi, izobraževanje kadra na zvezi, skupne produkcije društev, brezplačna izobraževanja, lastna tehnična oprema – računalnik, ozvočenje, fotoaparati, osvetljava, kandidiranje na evropskih razpisih, povezovanje s tujimi društvi in skupinami, več prireditvenih prostorov, razširiti dejavnost – časovno in programsko, organizacija gostovanja najboljših slovenskih folklornih skupin ter skupin iz Benečije in Rezije, več projektov za izobraževanje mladih v kulturi, povezovanje članic znotraj lokalnih skupnosti v UE in širše v projektih ohranjanja kulturnih posebnosti – običaji, lokalne posebnosti pri plesu, folkloru, glasba ..., strokovno izobraževanje za folklorne skupine; okrepitev in večja promocija že obstoječih aktivnosti.

Komunikacije, sodelovanje z drugimi subjekti in nadaljnji razvoj

Kako sodelujete z območno izpostavo JSKD?

Večina dobro, nekateri tudi slabo.

Kakšen stik in odnos ima zveza z lokalno skupnostjo oz. oblastmi (sodelovanje pri oblikovanju občinskega programa kulture, v različnih komisijah, ki zadevajo kulturni interes, v skupnih projektih) ?

5 zvez - Ignorantski odnos do zveze, upoštevajo samo JSKD, 8 zvez - ZKD dobro sodeluje z občino, tudi pri pripravi kulturnih programov, ostalo - sodelovanje z občino je dobro, ni sodelovanja pri oblikovanju občinskih kulturnih programov

Kako vidite vašo zvezo v odnosu do drugih kulturnih združenj, organizacij (zavodi, ustanove, skladi ...) v vašem lokalnem okolju, ali se z njimi povezuje in na kakšen način? Ali se povezuje in sodelujete tudi s kakšno organizacijo iz tujine?

Zveza se povezuje s sorodnimi organizacijami, gasilskimi društvi, šolami, vrtci, knjižnico, turističnimi društvi, priložnostno tudi s kulturnimi društvi iz Avstrije, Hrvaške, Madžarske, z organizacijami iz tujine se povezujejo predvsem društva, zveza pa ne.

Ali se mladi v vašem lokalnem okolju vključujejo v kulturna društva?

Približno polovica je odgovorila z da, polovica pa z ne. Razlogi za ne - odvisno od društva- ples in lutke da, folkloru in glasbeno področje pa bolj slabo, mladi odhajajo iz lokalnega okolja.

Ali se novonastala kulturna društva večinoma vključujejo v zveze? Če je odgovor ne, navedite vzroke za to.

Večina je odgovorila z da. Ena zveza pravi, da projektno prižiganje in ugašanje produkcijskih skupin, ki ga odločilno spodbuja prevladujoči način financiranja, tudi v JSKD, ni spodbudno za trajnejše povezovanje v ZKD – v društvih enodnevnih se ne razvijejo demokratični postopki odločanja, ki so predpostavka povezovanja v zveze društev – vseeno pristopajo nova društva, ena pa pravi, da društva, ki gojijo »klasično kulturo«, se vključujejo, sodobne umetnosti pa manj.

Ali je vaša zveza dovolj senzibilna za težave društev, kako jih zaznavate in kako jih rešujete?

Večina jih pravi da. Načini: organiziramo okrogle mize in izobraževanja – prijave na razpise, vodenje knjigovodstva, davčne blagajne; pomoč potrebujejo v glavnem pri financiranju, kjer pa jim ne moremo pomagati; težave zaznavamo na posvetih s predsedniki, skupščinah in individualnih obiskih, vendar so naše možnosti omejene; zveza pomaga pri krizi, ki se pojavi pri vodenju društva; s posveti in pogovori; težave uspešno rešujemo; probleme društev rešujemo individualno.

Kako je v vašem okolju z umetniškim vodstvom v društvih? So umetniški mentorji/vodje dovolj izobraženi, so profesionalci ali ljubitelji, so za svoje delo primerno plačani?

Večina jih meni, da so mentorji dovolj izobraženi, a premalo plačani, dve zvezi pa menita, da so plačani dovolj

Kakšna je starostna struktura članov v izvršnih in drugih organih zveze? Pretežno starejša, mlajša ali mešana?

V večini je starostna struktura mešana v dveh zvezah pa starejša.

Kaj po vašem mnenju društva najbolj želijo od zveze?

Povezovanje in pomoč pri njihovih problemih; ni posebnih želja, ker skupaj z JSKD OI pomagamo tako z nasveti kot operativno; vabila na kvalitetne folklorne festivale v tujini, strokovno izobraževanje in finančno pomoč; poskrbeti za prepoznavnost društev izven lokalne skupnosti; povezovanje med vsemi kulturnimi akterji (JSKD, občine, šole, knjižnice ...); podporo, koordinacijo in posredovanje pri lokalnih oblasteh za izboljšanje pogojev delovanja; zelo odvisno – opremo, koncertni list, nasvet ...; več skupnih programov, večje pristojnosti pri reševanju programskih zagat in zagotavljanju strokovnih mentorjev in njihovem nagrajevanju; pomoč pri registraciji KUD, distribuciji vabil, nasvete; pomoč pri organizaciji prireditev in prijavi na razpise; preko zveze uresničiti interese v lokalni skupnosti, pomoč pri organizaciji, infrastrukturi, vodenju; pomoč v vseh ozirih – organizacija ...; večino podpore jim je ponujene, nekateri želijo donatorstvo za prireditve; razumevanje, strokovnost, sprejemanje konstruktivne kritike; da jim zveza priskrbi več finančnih sredstev;

Kaj bi zveza želela od lokalne skupnosti ali JSKD-ja?

Da nas sprejmejo kot povezovalko ljubiteljskih kulturnih društev, povečanje sredstev za redno delovanje kulturnih društev ter dolgoročno rešitev prostorske problematike; kvalitetnejše izobraževanje od JSKD ter več pozornosti ljubiteljski kulturi s strani lokalne skupnosti; redno financiranje zveze, razjasnitev nalog zveze in JSKD na terenu; večji posluš lokalnih skupnosti za dejavnost društev; razdeliti naloge med zvezami in JSKD; lokalna skupnost nam je naklonjena, JSKD pa je nasprotoval polovični zaposlitvi za ZKD ter povrnite značk, ki so bile nekaj domena ZKD, ker so trenutno degradirane, saj so znižali leta, ki določajo barvo značke; od lokalne skupnosti več finančnih sredstev, od JSKD pa brezplačna izobraževanja za mentorje; zakonsko urejeno sodelovanje, poenostavitev poročil za lokalno skupnost, JSKD bi moral biti podporni steber ljubiteljski kulturi, društva tega ne občutijo; povečanje finančnih sredstev, zagotavljanje delovnega mesta na zvezi,

Kaj bi zveza želela od Zveze kulturnih društev Slovenije?

Zavzemanje za sistemske težave oz. rešitve – financiranje društev, predvsem ureditev statusa vrhunskih ljubiteljskih skupin na svojem področju; večjo skrb za prostovoljci in zaposlene za zvezi z izobraževanji in izpopolnjevanji; pospeševanje sprejema zakona o LK, prizadevanja za sistematično medijsko podporo, opozoriti MK na prekomplicirano poročanje v zvezi z razpisi, povezovanje s kulturnimi organizacijami izven matične domovine; promocija naše dejavnosti po vsej Sloveniji; vzpostaviti ugled in samostojnost ZKD kot je bila prej, ker je JSKD uničil tisto, kar mu na terenu ni povsem uspelo; vsaj enkrat na leto pripraviti izobraževanje za predsednike in člane izvršilnih organov, na katerem bi se seznanili z aktualno zakonodajo; predloge, kakšne programe naj zveze sploh izvajamo; pomoč pri novonastalih zvezah ter urediti status zvez, ki so v mirovanju – jih aktivirati ali zapreti; zagotoviti statusni položaj lokalnih zvez do vsaj minimalne zagotovitve finančnih sredstev za delovanje, več promocije ZKDS in lokalnih zvez; bolje utrditi svoje mesto na MK; promocija društev v slovenskem prostoru in dajati večjo podporo pri njihovem sodelovanju z JSKD, MK, turističnimi organizacijami in našimi slovenskimi rojaki v zamejstvu; pomoč pri morebitnih težavah; ureditev statusa občinskih zvez;

Kako vidite vlogo vaše zveze v prihodnosti in katere bi morale biti po vašem mnenju njene prioritete naloge ?

Podobno kot sedaj, prioritete – zagovorništvo pred lokalno in državno oblastjo; isto kot sedaj; poenostavitev poročanja v zvezi z razpisi lokalne skupnosti ter ostati upoštevan zagovornik ljubiteljske kulture; povezovanje z domačimi in tujimi društvi ter zagotovitev plače za predsednika in tajnika; obdržati upravljanje z objekti, ki imajo status javne kulturne infrastrukture, zaposliti hišnika ter kakšnega strokovnjaka, npr. zborovodja, ki bi vodil več zborov (bojimo se, da nas bo občina zaradi JSKD odpisala); prioriteta je pomoč društvom; povezovanje društev ter pri izvedbah večjih prirediteljev ter posredovanje pri lokalnih oblasteh; povezovanje med vsemi akterji kulture, dobro sodelovanje in dopolnjevanje z JSKD; več finančnih sredstev za tekoče delovanje – ohranjanje spletne strani, ki je za nekatere članice pomembne promocijski element ter poskrbeti za priznanja zaslužnim kulturnikom v občini; izobraževanje skupin ter omogočanje skupinam gostovanje v tujini in tujih skupin pri nas; večjo vlogo pri odločanju financiranja društvene dejavnosti in izdelavi kriterijev

Dodatni komentarji, posredovani v vprašalniku:

1. Obstoječa zakonodaja zahteva od lastnikov oz. upravljalcev večnamenskih in kulturnih dvoran, da zaračunavajo uporabnino in materialne stroške.
Kulturna društva lahko za svojo dejavnost te prostore sicer uporabljajo, vendar morajo plačevati uporabnino in materialne stroške. Sredstev za ljubiteljsko kulturo je vedno manj tako na državni kot lokalni ravni, vsesplošna kriza zadnjih let je še globlje posegla v žepe ljubiteljskih ustvarjalcev, ki že sicer namenljajo za svoje kulturno ustvarjanje veliko lastnih sredstev in mnoge kulturne skupine so postavljene pred vprašanje ali bodo v prihodnje še lahko delale in ustvarjale, čeprav zlasti na lokalni ravni pomembno prispevajo h kulturnemu utripu posameznega okolja in aktivnega preživljanja prostega časa vseh starostnih skupin prebivalstva.
Menimo, da bi morali to zakonodajo spremeniti v korist kulturnih društev in njihovih skupin, da bi le-te lahko uporabljale dvorane za svoje vaje in nastope brezplačno tam, kjer so lastniki lokalne skupnosti, saj je nemogoče zagotoviti, da bi lahko ljubiteljska društva iz svoje nepridobitne dejavnosti ustvarile sredstva za vzdrževanje tovrstnih prostorov. Ker to ni problem samo v Mestni občini Ptuj, predlagamo Zvezi kulturnih društev Slovenije, da preuči našo pobudo in predlaga zakonodajalcu ustrezno spremembo zakona.
2. Morda smo Zveze že po ustanovitvi JSKD-jev izgubile kompas. Skladi so nam odvzeli dela in aktivnosti, ki so bile naše osnovne naloge. Za društva smo samo še nekakšno svetovalno telo, ali pa še to ne. Vemo, da nekatere Zveze obstajajo samo še na papirju. Naši člani – društva – ZKD-ja ne bi ukinili, problem pa nastane, ko jih prosimo, da nam dajo predloge, kaj bi še lahko delali kot Zveza. Nekatera društva nimajo vizije. Zdi se, da je glavni problem društev, kje dobiti denar za delovanje. Razumljivo je glavna ustanova na področju ljubiteljske kulture JSKD, ki je edina uradno s strani države finančno podprta. Nikakor si ne želimo postati organizator izletov za društva, kot to počnejo nekatere zveze.
3. Ocenjujemo, da bi JSKD, Ministrstvo za kulturo in ZKDS morali delovati bolj vsebinsko povezano in bolj promovirati delovanje ljubiteljske dejavnosti in vse to vračati neposredno nazaj do zvez in društev, saj je zelo neodgovorno, da so društva več ali manj prepuščena samim sebi. Recimo: Neodgovorno je, da so tujci prevzeli vrsto delovnih organizacij, a ti tujci posluha za sponzorstvo slovenske kulture nimajo (npr. FS Sava Kranj). Recimo: Turistične organizacije bi morale veliko bolj koristiti kulturna društva za promocijo države.

II. Ugotovitve in predlogi aktivnosti

O anketi in vzrokih krize ZKD

Najprej je treba reči, da je pričujoča anketa prvi relevantni posnetek utripa delovanja zvez kulturnih društev, ki smo ga uspeli narediti od ustanovitve ZKD Slovenije pred dvajsetimi leti. V letu 2012 je sicer tedanje predsedstvo ZKD izvedlo anketo o stanju profesionalnih sodelavcev zvez in potrebah njihovega izobraževanja in medsebojnega sodelovanja, na kar pa je odgovorilo zgolj 12 zvez, odgovori pa glede njihovega delovanja niso dali nobene jasne slike. Kljub temu, da se morda komu tudi tokrat zdi obseg vprašanj (pre)skromen in odgovori včasih presplošni, gre za dokument, ki zgovorno govori o trenutnem stanju ljubiteljskih zvez in tudi naše krovne nevladne organizacije. Število odgovorov dokaj natančno kaže, koliko zvez je še dejavnih in razmeroma dobro vključenih v kulturni utrip svojega okolja: že na palec je mogoče oceniti, da so zveze prisotne na približno tretjini državnega ozemlja, vendar v pretežni večini večjih krajev oz. mest in da se njihov položaj v glavnem ne izboljšuje. Od večjih (mestnih zvez) že tradicionalno izpadata Velenje in Novo mesto. Ni nepričakovano, da je morda tudi zato na njunih območjih v zadnjih letih jasno vidna stagnacija ljubiteljske kulture, ker je jasen znak, da povezanost kulturnih društev še kako vpliva na njihovo delovanje. Na novo pa se je vzpostavila ZKD Murska Sobota, ki bo potrebno kar najbolj pomagati v njenem zagonu. Žal je to edina zveza, ki je na novo zaživela na pogorišču prejšnje. Pomembna, nadvse zanimiva izjema je tudi Piran, ki je že desetletja vzpostavil posebno organiziranost kulturnih društev (eno globalno kulturno društvo) in organizacijo ZKD, ki se je funkcionalno dobro ujela tudi z OI JSKD.

Obenem poslani odgovori na izčrpen in dovolj pregleden način podajajo pogloblitve težave in probleme, ki že dlje časa, večinoma celo od vsega začetka nove države, tarejo zveze kulturnih društev v občinah, pa tudi nekatere področne zveze. Hkrati odgovori jasno kažejo na zelo velike razlike v delu med posameznimi zvezami, ki so večinoma rezultat načinov dela, ki so jih svojčas uveljavljale nekdanje občinske zveze kulturnih organizacij (ZKO), ko so bile precej pogosto nekakšni prireditveni servisi, precej manj pa oblikovalci (torej povezovalci kulturnih društev in zagovorniki njihovih interesov) lokalne kulturne politike na svojem področju. Ta je bila praktično v celoti v domeni centralne strokovne službe, kar danes ni več smotrno. Zveze kulturnih društev kot dedinje starih ZKO so v precejšnji meri podedovale take pristope. V tem jih je pogosto vodil samoohranitveni nagon, saj je tak pristop v marsikaterem okolju zagotovil, da so zveze sploh ostale, saj se je le-to na njih navadilo in bi njihovo izvajanje pretežno projektnih nalog težko pogrešalo.

Ker ta zgodovina pomembno vpliva na zdajšnje delo, je morda prav, da povežemo vzroke in posledice: manj težav s svojim obstojem so imele sicer večje ZKD, zlasti v mestih, kjer jim je uspelo ohraniti vsaj nekaj neposrednega projektnega dela ali pa so ostale nosilke skrbi za kulturno infrastrukturo oz. nekatere projekte, ki so bili nanje tradicionalno vezani. V takih primerih so si zveze ohranile tudi vsaj del operative, torej peščico zaposlenih. V manjših občinah je uspelo poklicne moči obdržati tudi tam, kjer so bili nekdanji ZKO nekakšni multikulturni posredniški centri, ki so skrbeli oz. povezovali vse kulturne dejavnosti in bili obenem tudi posredniki kulturnih storitev in prireditev.

Najmanj sreče s svojo usodo so imele tiste zlasti manjše zveze, kjer so bile pravzaprav najbolj skladne s svojim nevladnim karakterjem: obstajale so predvsem kot svobodna asociacija kulturnih društev, v katerih so se društva sporazumevala o skupnih programih in svojih interesih v okviru lokalne politike, ter na ta način oblikovale široko odprt demokratičen prostor ljubiteljske kulture. Glede na dejstvo, da tako delovanje lahko izkaže javnim financierjem le malo neposredno utilitarističnih ciljev, so te zveze ob popolni brezbržnosti lokalne kulturne politike večinoma hitro ugasnile. Največ tega se je zgodilo v obdobju med 1992 do 2000, od tedaj pa se je položaj le malenkostno poslabšal. Zdi se, da je bila oživitvev ZKD Slovenije kot dedinje nekdanje ZKOS v tem smislu vendarle izredno pomembna poteza, ki je skorajda zaustavila umiranje lokalnih zvez.

Kajpak pa je izvorni greh po treba iskati v brezbriznem odnosu glavnine lokalnih oblasti, ki se je začela takoj po osamosvojitvi. Zvezo kulturnih organizacij so v številnih okoljih označili s politično stigmo nekdanjega socialističnega sistema, kot sredstvo manipulacije politike s kulturo. Nekaj o teh podtikanjih je mogoče zaslediti v knjigi dr. Henrika Neubauerja o, ki je izšla ob 20- letnici ustanovitve JSKD; vsekakor pa je bilo to dovolj, da so novoizvoljeni župani v mnogih slovenskih občinah skorajda praviloma izčrtali nekdanje ZKO iz sheme nove občinske organiziranosti. V letu 1994 smo na Ministrstvu za kulturo ocenili, da je ogrožene približno 50% nekdanj kar zgledno delujoče (profesionalne) strokovne mreže ZKO, ki je bila poglavitna logistična podpora ljubiteljske kulturne dejavnosti. Za rešitev tega dragocenega kadrovskega potenciala je bil oblikovan in sprejet Zakon o skladu za ljubiteljske kulturne dejavnosti (1996). Ta je z »nacionalizacijo« služb na državni nivo sicer rešil strokovno mrežo, ne pa demokratične strukture zvez kulturnih društev, ki so vsaj formalno ostale brez svoje prejšnje operative. Poleg tega se je zaostрила delitev dela na državni in občinski nivo, kar je tudi danes ostalo formalno nerešeno in povzroča kar nekaj problemov. Ni pa nezanimivo, da so praktično v vseh lokalnih skupnostih brez posebnih težav pristali na to centralizacijo, kar je jasno govorilo o njihovem odnosu do lastne lokalne kulture kot manj oz. nepomembnem segmentu lokalnega življenja Veliko tega je ostalo še danes. Paradoksalno: izjema je bila Ljubljana, kjer so OI JSKD ustanovili šele leta 2005. Prestolnica torej ni pristala na centralizacijo!

Naj obračamo tako ali drugače, mogoče je ugotoviti, da je prav na osnovi takega zgodovinskega »(ne)razvoja« oz. inercije v sistemu zvez kulturnih društev ostalo marsikaj, kar je v precejšnji meri izgubilo svoj smisel. Trdovratno vztrajanje na teh pozicijah, ki je eden glavnih vzrokov stagniranja zvez, bi zato lahko označili z besedo kriza, pri čemer se položaj tudi po mnenju večine zvez samih ne izboljšuje. To nedvomno terja ukrepe; podaljševanje takega stanja bi močno škodilo ljubiteljski kulturi, pa tudi obema podpornima sistemoma, ZKD in JSKD.

Analitično bi probleme lahko strnili v naslednje sklope:

- kljub velikim spremembam v zvezah kulturnih društev večinoma niso spremenili vsebin oz. načina dela, ki je bilo zanje značilno pred letom 1996. V veliki meri je temu botrovala tudi zakonodaja, ki se je še bolj kot prej usmerila izrazito storitveno (torej je kot temelj financiranja štela vse bolj samo izvedene kulturne projekte, ki pa zahtevajo večinoma profesionalno operativno osnovo), pri čemer pa so zveze izgubile prav poklicne strokovne delavce. Zveze so se tako znašle v dvojnem precepu: po eni strani so bile praktično onespособljene za projektno delovanje, ker jim je bila odvzeta (projektna) operativa, po drugi strani pa niso mogle preusmeriti vsebine svojega delovanja v povezovanje, predstavljanje in zagovorništvo ljubiteljske kulture na svojem področju, ker to neprogramsko delo glede na ZUJIK ni omogočilo vsaj za silo ustreznega finančnega vira;
- deprofesionalizacija zvez kulturnih društev po drugi strani ni bila ustrezno kompenzirana s tem, da bi na novo organizirane območne enote JSKD s svojimi profesionalci prevzele velik del tistega dela, ki ga terjajo naloge, vezane na povezovanje, predstavljanje in zagovorništvo kulturnih društev. Ta pomanjkljivost je logična posledica slabo definiranih določil zakona, ki pomoč društvom in zvezam opredeljuje zgolj splošno, brez vsakršnih podrobnejših določb, in s tem dopušča skladu, da je ob obilici sicer jasno opredeljenih operativnih nalog subtilne organizacijske naloge prepustil presoji svojih uslužbencev (in velikokrat njihovim osebnim občutkom do svojih nekdanjih okolij, zvez kulturnih organizacij). Poleg tega je Sklad, ki je paradržavna agencija, seveda organiziran na osnovi upravne organiziranosti in ne kot združenje enakopravnih subjektov: ta njegov demokratični manko oz. potreba po vključevanju in priznavanju demokratične organiziranosti zvez (organi, izvoljeni na društvenih volitvah na osnovi direktne participacije kulturnih društev) mu že a priori predstavlja formalno težavo. Treba pa je takoj reči, da so v večini okolij, kjer delujejo zveze,

vsa naštetá protislovja uspešno premostili na osnovi konstruktivnega ÷loveškega pristopa, saj delavci Sklada vzorno servisirajo veãino zvez kulturnih druŖtev in s tem z osebno iniciativnostjo in visoko profesionalno zavestjo vzdrŖujejo delovanje obeh podpornih sistemov ljubiteljske kulture, svojega in ZKDjevskega. A kot reãeno, ÷e bi se ÷rkobralsko opirali na zakonska doloãila luknje, jim tega pravzaprav ne bi bilo treba - in ponekod se to tudi dogaja;

- verodostojnost in samoregulacijsko sposobnost zvez (ne pozabimo, da je samoregulacija v bistvu najkvalitetnejša oblika upravljanja) pa Ŗe v veãji meri najedajo obãinske oblasti tam, kjer ZKD delujejo, a jih te oblasti praktiãno ne priznavajo. Na takih obmoãjih se praviloma dogaja dvoje: oblasti ne le da potiskajo demokratiãno izvoljene predstavnike lastnih kulturnih druŖtev v kot, marveã jim z odtegotvanjem materialnih sredstev tudi onemogoãajo njihovo delo in s tem ukinjajo pomemben demokratiãni element civilne druŖbe v svoji obãini. Opozarjamo na Ŗe dodatno popaãenost sicer dovolj jasnih formalnih razmerij, ki je najbolj abotna: pogosto si prav v takih okoljih oblast za svojega sogovornika izbere JSKD, ÷eravno za to nima nobenih pravnih osnov, pri ÷emer je JSKD v preteklosti na to prepogosto pristal¹. Obsojanja vredni so primeri, omenjenih v anketi, da JSKD nasprotuje zaposlitvi delavca s poloviãnim delovnim ÷asom, ki bi delal za potrebe ZKD ali da nekdo iz JSKD ocenjuje, da je delovanje ZKD nepotrebno! Gre sicer za redke primere, ki pa bi lahko postali moteãa cokla v sicer konstruktivnem razmerju med ZKD in JSKD. Gre za stvari, ki bi lahko bile so blizu preseganju (ali celo zlorabi) zakonskih pristojnosti, in to z obeh strani – tako z obãinske kot s strani JSKD.

Kakorkoli - ljubiteljska kultura je takim manipulacijam laŖe podredljiva prav zaradi svojega nevladnega karakterja, do katerega obstojeãa zakonodaja nima nobenega razvidnejšega odnosa. A pri njem mora vztrajati, kajti drugega tudi ne more in ne sme priãakovati. Moã njenih druŖtev je v svobodni spontanosti, sprotnemu gibkemu prilagajanju spremembam na podroãju kulture, uvajanju mladih na kulturno podroãje, v neprestanem delovanju za kvalitetnejše druŖbeno Ŗivljenje svojega okolja in za odprtost kulture oz. za kulturno druŖbo nasploh. Taki fluidnosti je sicer pravila teŖe postavljati od zunaj, saj si jih postavlja predvsem sama. Zato nikdar ne more postati javna sluŖba s togimi zavodskimi pravili, in strogo zamejitvijo dela. A prav zato je bistvena njena maksimalna notranja demokratiãnost, pošten notranji in zunanji nadzor. Le tako si je mogoãe pridobiti zaupanje Ŗiršega okolja.

Naša dejanja za odpravo omenjene krize morajo zato potekati v naslednjih smereh:

- v veliko veãji meri je potrebno poenotiti vsebine dela, ki ga prednostno izvajajo zvez kulturnih druŖtev. Bistveno vaŖnejša vsebina njihovega dela mora biti sooblikovanje kulturne politike, udeleŖba v oblikovanju lokalnih kulturnih programov, vkljuãno s predstavljanjem teh druŖtev in zagovarjanjem njihovih interesov v razmerju do pristojnih organov oblasti- Temu je treba podrediti tudi sicer nedvomno pomembno izvajanje kulturnih projektov, tam kjer to obstaja. Na ta naãin bo kritiãna misel o lastni vkljuãenosti v okolje postala pomembnejša tudi za v zvezo povezana kulturna druŖstva. Za zadostitev takega delovanja je seveda potrebno vzpostaviti transparentno demokratiãno okolje (voljeni organi, odprta struktura, v katero se lahko ÷im bolj neposredno vkljuãuje vsako kulturno druŖstvo, v stiku z oblastmi pa zahtevati zanj tudi vsaj za silo ustrezna sredstva; v nekaterih okoljih je Ŗe vedno veljaven vzorec, ki je bil obiãajen pred desetletji: Zveza kulturnih druŖtev je celovit servis, ki v celoti koordinira delo v njej vãlanjenih druŖtvih, jih s

¹ Pri tem je treba izzvzeti tiste obãine (veãinoma gre za mestne, se pa veãa tudi Ŗtevilo drugih obãin), kjer je obãina s pogodbo prepustila politiko (in sredstva) za izvajanje ljubiteljskih kulturnih programov JSKD, saj se je to v teh obãinah navadno zgodilo z soglasjem tamkajšnjih ZKDjev.)

stalnim pooblastilom tudi neposredno zastopa v dogovarjanju z oblastjo, pri prijavih na razpise in podobno. Vzorec lahko deluje predvsem v manjših okoljih, saj bi v velikih verjetno naložil nesorazmerno veliko dela takemu skupnemu servisu. Je pa kot vzvod, ki bistveno zmanjšuje stroške administrativnih, tehničnih in drugih posredniških storitev ter zbližuje kulturna društva, zanimiv, zagotovo pa terja poklicnega delavca;;

- ZKD Slovenije bo morala tehtno opozoriti JSKD, da je potrebno dati zakonski določbi »strokovno- organizacijska podpora kulturnim društvom in njihovim zvezam« v okviru JSKD precej natančnejšo opredelitev oz. vsebino, ki bi podrobno in čisto konkretno določila naloge na področju povezovanja društev in delovanja društvene mreže in ji v okviru sistemizacije profesionalnega dela v JSKD dati bistveno večjo težo. Glede na to, kako in iz česa so nastale službe JSKD, je okrepitev delovnih aktivnosti na tem področju povsem upravičena zahteva, predvsem pa interes tako JSKD kot ZKD. Na območjih, kjer danes zadovoljivo delujejo ZKD, je smotno to področje dela v večji meri prepustiti ZKDsaj so zaradi njihovega demokratičnega demokratičnega ustroja sposobne ustrezne samoregulacije, na območjih, kjer ZKD ne delujejo (več), pa naj v JSKD razmislijo o potrebi posebej formiranih stalnih koordinacij oz. forumov društev, ki se bodo relevantno izrekale o kulturni politiki svojega lokalnega območja in legitimno pritiskale na odgovorne oblasti. Na ta način se bo ustrezno legitimiral tudi JSKD kot partner oblasti pri odločanju o ljubiteljski kulturi. Nasploh bi morale postati spodbujanje demokratičnih procesov pri organiziranju kulturnih društev in njihovega povezovanja v zveze eno od najvažnejših ciljev JSKDjevega delovanja; iz dobro urejene organizacijske osnove pač lahko raste večja moč ljubiteljstva;
- V rokah imamo tudi orodje za uveljavitev takih dopolnitev. Najenostavneje bi bilo namreč mogoče natančnejša razmerja definirati z spremembami in dopolnitvami Partnerskega dogovora med ZKD Slovenije in JSKD, ki je bil sklenjen leta 2012, vendar precej na splošno opredeljuje razmerja predvsem na državni ravni, na lokalni pa praktično ne, zaradi česar je bila njegova realizacija veliko manjša od pričakovanj;
- novo dogovorjena natančnejša razmerja med JSKD in ZKD lahko bistveno olajšajo delo obeh partnerjev, predvsem pa preprečijo neproduktivno možnost, da bi z nespoštovanjem potrebne medsebojne enotnosti in zaupanja oba subjekta drug drugemu zbijala kredibilnost in se s tem onemogočala v razmerju do oblasti, pa tudi v javnosti nasploh. Niti JSKD, še manj pa zveze kulturnih društev niso v sebi zaokroženi, samozadostni subjekti, marveč javni servisi, ki jim je dobro delovanje kulturnih društev in iz take osnove izvirajoči umetniški dosežki najvišji smoter njihovega dela.

V tej analizi ne omenjamo že do precej dodelane faze oblikovanega osnutka Zakona o ljubiteljski kulturi, ki je že dobri dve leti v predalih Ministrstva za kulturo. Z njegovim sprejetjem bi bile vse usmeritve, ki so zapisane zgoraj, dosežene na zakonodajni način, torej še bolj obvezujoče za vse deležnike na področju ljubiteljske kulture. Žal se ta jara kača pripravljanja in sprejemanja vleče že skoraj deset let brez razvidnih obetov za končni uspeh, področje našega dela pa ustrezne rešitve potrebuje tukaj in zdaj. V primeru, da zakon ne bo sprejet, bo nujno predlagati določene spremembe veljavnega Zakona o javnem skladu RS za kulturne dejavnosti, ki bi zagotovile vsaj del predlaganih ukrepov.

Anketo je pripravila in obdelala Maja Papič, uvod in ugotovitve je prispeval Jože Osterman

Ljubljana, april 2018